

ÖTEKİLERİN PEŞİNDE
AHMET YAŞAR OCAK'A ARMAĞAN

IN PURSUIT OF THE OTHERS
Festschrift in Honor of
Ahmet Yaşar Ocak

A LA POURSUITE DES AUTRES
Mélanges en l'honneur
d'Ahmet Yaşar Ocak

HAZIRLAYANLAR
Mehmet Öz
Fatih Yeşil

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	235446
Taa. No:	956 OCA. Ö

ÖTEKİLERİN PEŞİNDE
AHMET YAŞAR OCAK'A
ARMAĞAN

TİMAŞ YAYINLARI | 3803
Tarih İnceleme Araştırma Dizisi | 75

EDİTÖR
Adem Koçal
Zeynep Berktaş

KAPAK TASARIM
Ravza Kızıltuğ

İÇ DÜZEN
Serhat Küçük

1. BASKI
Mayıs 2015, İstanbul

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

1925: Tekkelerin Kapanış Güncesi

Rüya KILIÇ*

Tekke ve tarikatların kapatılma meselesi akademik ilgiyi çekemese de popüler alanda şaşırtıcı ancak anlaşılır bir zenginliğe sahiptir¹. Kapanış ve sonrasına dair eserlerin ortak noktası ayrıntılı biçimde çalışılmamış bir konuyu değerlendirmeye yönelik olmalarıdır. Aslına bakılırsa olumlu veya olumsuz etiketlenmenin tesirindeki biri için sadece kapatılmaya odaklanan tarih araştırması gereksizdir. Nitekim kapanış sanki bir günde ve hiçbir sorun çıkmaksızın gerçekleşmiş gibi sunulur. Burada ise bir kapanış güncesi oluşturacağız. Böylece 1925 yılının son dört ayını içeren bir zaman diliminde kapanışın/kapatılışın karışık ve uzun bir hikâyesi olduğunu göstermeye çalışacağız. Bunun için olayın İstanbul örneğinde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi yanında *Akşam*, *Son Saat* ve *Cumhuriyet* gazeteleri üzerinden mümkün olduğunca ayrıntılı bir tasvirini yapacağız. Ağırlık noktasının gazeteler olmasının sebebi gazetecinin tarih sahnesinde geçmişin kaydını ilk düşen kişi olmasındandır. Gazeteci "günün kaydını" günü gününe tutarken bugünü tarihe geçiren kişidir. Dolayısıyla gazeteler bugünün dünyasını kavramamızın temel enformasyon kaynaklardan biri olduğu gibi geçmişi kavramamızın da (bugün için geçerli olduğu gibi dün için de benzer manipüle etme, gündem belirleme niteliklerini taşıyarak) ana kanallarından biridir². Gazetelerin tanıklığını kullanırken kapatmanın gündemini, alınan kararları, bunların uygulamaya kimler tarafından nasıl geçirildiğini aktarmak bunu yaparken de bir yaşanmışlığı kurgulamak istiyoruz.

Hukukî Düzenlemeler

Tekkelerin kapatılışına dair ilk hukukî düzenleme 2 Eylül 1925 tarih ve 2413 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla kabul edilen kararnamedir. Bu kararname ile bütün tekke, zaviye ve türbeler kapatılmıştır. Başlangıçta cami veya mescit olarak inşa edilmiş iken sonradan hem cami hem tekke olarak kullanılan yerler, cami veya mescit olarak kullanılacaktır (Md. 1). Ayrıca şeyhlik, dervişlik, müritlik ve bu sıfatlara ait hususi kıyafetler ile unvanlar kaldırıl-

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Burada hemen belirtmeliyiz ki, tarikatların kapatılışı ve sonrası akademik sahada Mustafa Kara ile İsmail Kara'nın muhtelif çalışmalarında ele alınmıştır. Örneğin, Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri* adlı eserinde tekke ve tarikatların kapatılması bahsinde döneme ait metinlerden de örnekler verir (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002, s. 141-161). Züleyha Aktaş'ın, *Tekke, Zaviye, Tarikatların ve Türbelerin Kaldırılması*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998) başlıklı Yüksek Lisans tezinde ise *Vakî, Hakimiyyet-i Milliye ve Son Saat*'ten yer yer seçilen parçaların aynen nakledilmesi usulü benimsenmiştir.

² Esra Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013, s. 58.

mıştır (Md. 2). Ancak kapatılan tekke ve zaviyelerin vakfiyelerinde şeyhin ikâmetine mahsus ayrıca bir yer varsa şeyh olanlar burada hayat boyu oturabileceklerdir (Md. 3). Kapatılan tekke ve zaviye binalarından uygun görülenler okul olarak kullanılacak, olmayanları Evkâf Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından nakde dönüştürülerek elde edilecek para ile köylerden başlayarak icap eden yerlerde okullar yaptırılacak ve bunlar idare-i hususiyelere terk edilecektir (Md. 4). Türbeler kapatılmıştır. Bunlardan kıymeti haiz olanların muhafaza ve idame işi Maarif Vekâleti'ne aittir (Md. 5). Türbedarlık da kaldırılmıştır. Türbedarlık cihetine haiz bulunanların tahsisatlarının ödenmesine devam olunacaktır. Şu kadar var ki bu türbedarlar cami ve mescitlerde boşalan imâmet, müezzinlik ve kayyumluk gibi görevlere Diyanet İşleri Başkanlığı'nca tercihen tayin edileceklerdir. Tayinleri anında ise türbedarlığa ait tahsisat kesilecektir (Md. 6)³.

11 Ekim 1925 tarihli *Son Saat* gazetesinde Maarif Vekâleti, Diyanet İşleri Riyaseti ile Evkâf Müdüriyeti tarafından hazırlanan bir talimatname yayınlanır. Buna göre, merkezde valilik ve kazalarda kaymakamlıkça ilgili memurlardan bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon mamur veya harap ne kadar tekke, zaviye ve türbe varsa kapılarını mühürlemek suretiyle kapatacaktır (Md. 1). Esasen cami ve mescit olarak inşa edilmiş iken daha sonra meşihat ihdasıyla hem cami hem tekke olarak kullanılanlar cami ve mescit olarak bırakılacaklardır (Md. 2). Cami ve mescit olarak bırakılacaklar dışında okul olarak kullanılmaları uygun görülenler de bu heyetlerce ayrılarak idare-i hususilere devrolunacaktır (Md. 3). Kapatılan tekke, zaviye ve türbelerde bulunan eşyanın üç nüsha halinde hazırlanan listelerinden biri Hükümet-i mahalliyeye, diğeri Evkâf Umum Müdürlüğü'ne⁴ ve üçüncüsü mahalli evkâf idarelerine verilecektir. Müzede teşhire değer olanlar İstanbul'da Evkâf Müzesi'ne gönderilecektir (Md. 4). Şeyhlerin ikametlerine mahsus evlerde hayat boyu oturmalarına izin verildiğinden bunlara müdahale edilmeyecek ancak bu binalarda tekke ve zaviyelere ait eşya bulunduğu takdirde bunlar tespit edilecek ve içlerinde müzede teşhire değer eşya varsa müzeye

³ Resmi Ceride 5 Eylül 1341, Numara 168.

⁴ Nazif Öztürk, kapatılan tekke, zaviye ve türbelerdeki her türlü eşyanın tespiti, tasnifi ve bir deftere yazılmasının gerekliliğine rağmen -Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli gibi önemli dergâhların haricinde-ülke genelinde bütün tekke, zaviye ve türbeler ile bunların içerisinde bulunan eşyanın tutanaklara bağlandığı ve defterlerinin tutulduğuna dair belgelere rastlanamadığını belirtir. Buradan hareketle de ülke genelinde sıhhatli bir tespit yapılmadığı, yapıların ise tasnif edilmemiş olan ve II. Vakıf Apartmanı (Gençlik Parkı karşısındaki eski Vakıflar Genel Müdürlüğü binası)nın bodrumunda kendi kaderine terk edilmiş 1920-1967 yıllarına ait Vakıflar Genel Müdürlüğü evrakının içerisinde bulunabileceği tahmininde bulunur (Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1991, s: 764). Böyle bir deftere rastlanamadığından Hamid Koşay'ın (Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürü) "Tekkeler ve Türbeler Kapandıktan Sonra" adlı makalesinde belirttiği üzere kararname ile 773 tekke ve 905 türbenin kapatıldığı ve bu yerlerden alınan eşyalardan 9362 parçasının müzelere gönderildiğine dair ifadesi bugün de geçerliliğini koruyor (*Güzel Sanatlar Dergisi* 1949, s. 1-5).

gönderilecektir (Md. 6). Kapatılan tekke ve zaviyelerden okul olarak kullanılmaya elverişli olmayanlar satılacak ve Evkâf Umum Müdürlüğü'ne bilgi verilecektir (Md. 7)⁵.

"Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair 677 Sayılı Kanun" ise 30. 11. 1925 tarihinde kabul edilmiş ve 13. 12. 1925 tarihli *Resmî Ceride*'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁶. Kanun, kararname ve talimatlara ilave olarak aksi davranışta bulunacaklara cezai müeyyedeler getirmişti. Buna göre, tekke ve zaviyelerle birlikte kapatılan türbeleri açanlar veya bunları yeniden ihdas edenler, bu yerlerde ayın icra edenler, geçici de olsa izin verenler üç aydan eksik olmamak üzere hapis ve 50 liradan aşağı olmamak üzere para cezasına çarptırılacaktı⁷.

Gazeteler sadece hukukî düzenlemeleri vermekle yetinmezler. Gündemi belirleyen haber olarak bazı yönlerini işleyerek sunarlar. Sunumun işlenme biçimine odaklanmak olayda hangi noktaların öne çıkarıldığını göstermesi açısından önemlidir. İlk olarak, kapatılmanın sebebi açıklanır. Bu, tekkelerin ve tarikatların fonksiyonunu kayıp ettiği, içi boş kurumlar haline dönüştüğü çerçevesinde ele alınır. Onlar medeni dünyada batıl itikatların sembolü olan ve önemini kayıp etmiş bir sosyal grubun mekânları olarak görülür. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinin 2 Eylül 1925 tarihli başyazısında bu hususlar Atatürk'e⁸ atıfla şu şekilde dile getirilir:

"Gazi Paşa son içtimai derslerinde tekkelerden de bahsetti. Tekkelerin kapanmasını istedi ve bu eskimiş çürümüş müesseselerin halkı aptal yapmaktan başka bir hizmet görmediğini söyledi. Bu sözler, çok doğru ve bir hakikat ifade eder. (...) Tanzimattan beri tedrici surette varidatlarını kayıp eden tekkeler, artık, ekseriyetle bir takım tembel ve miskin adamların sefil bir surette yaşadıkları yerlerden ibaret kalmış, ekseriya küçük esnaftan ibaret olan eski tekke müridleri birer birer çekilmişlerdir"⁹.

Yine 7 Eylül 1925'te yeni düzenleme "şuûrsuz bir cezbe içinde vicdanları manevi esareti altında ezen batıl itikatları tarumar ettiği" için övülür. "İnsanları esir ve meczup yapan tekkeler, dirileri ölümlerin ümit ve teselliyet dilencisi kılan türbeler" kapatılarak "insanlara insanlıkları bildirilmiştir"¹⁰. Tekkelere yönelik bu söylem daha etkileyici olması için yer yer ince detaylarla süslenir. Nitekim *Son Saat*'te verilen genç denecek yaşta tahsil görmüş senelerce ticaret işlerinde yuvarlanmış yetişkin ve tecrübeli bir adam iken

⁵ *Son Saat* 11 Teşrinievvel 1341.

⁶ *Resmî Ceride* 1341, Numara 243.

⁷ *Resmî Ceride* 1341, Numara 243.

⁸ Atatürk'ün bu husustaki sözleri kapatma meselesi ile ilgili her çalışmada kullanılmış olup burada tekrarlanmayacaktır (Bkz. *Nutuk*, Ankara 1987, C. II, 1192-1194; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara 1952, II, 217-218).

⁹ *Cumhuriyet* 2 Eylül 1341.

¹⁰ *Cumhuriyet* 7 Eylül 1341.

tekke çevresine girer girmez şuûrunu kayıp edip, bir şeyhin yeşil gözleri uğurunda dünyasından vazgeçerek, varını yoğunu bitirdikten sonra meczup ve sersem bir dervişe dönüşen birinin hikâyesi bunun temsil gücü yüksek anlatımlarından biridir¹¹. Tekkeler kimi zaman da taassup, siyaset ve irtica ocakları olarak sunulur. Bunlara karşı yönetim “iyi niyet ve şefkatle” kararını vermiştir öyle ki bu şefkate dünyanın hiçbir inkılâp hükümetinde rastlanamaz. Şimdi bu büyüklük karşısında onlara düşen “minnet ve şükranlarını” göstermektir¹².

Gazetelerde vurgulanan bir diğer husus, kapatılmanın hemen ve herhangi bir güçlük olmaksızın gerçekleştiğidir öyle ki halk kadar şeyhler de bunu memnuniyetle karşılamıştır¹³. Böylece düzenlemenin bir kişinin isteği ve talimatı ile değil geniş bir taban tarafından paylaşıldığı mesajı verilir. 19 Eylül 1925'te *Akşam* gazetesinde Tarsus'ta şapkanın günden güne yayıldığı bilgisi ile birlikte Bektaşî Babası Cafer Sadık Baba'nın özel bir merasim ile şapka giydiği haber verilir. İhvanını toplayarak yaptığı konuşma ardından şapkayı giymesi habere göre çok iyi bir tesir yapmıştır. Baba konuşmasında, ‘zaten fiilen etkisini kayıp etmiş olan tarikatların resmi bir emir ile kaldırıldığını, böylece mülga olan tarikatın kıyafetini ve Yunanun malı olan fes yerine medeni dünyanın giydiği şapkayı iftiharla başına koyduğunu söylemişti’¹⁴. *Son Saat*'te ise “Sabık şeyhler bugün şeyhliklerinden ve halkı tembelliğe sevk etmelerinden dolayı nedâmet duyuyorlar” alt başlığı altında yayınlanan yazı bir başka örnek olarak kullanılabilir. Yapılan açıklamaya göre, tekke ve tarikatların ilgasından sonra sabık şeyhlerin ne düşündüklerini anlamanın yerinde olacağını düşünerek birkaç “münevver şeyh” ile görüşülmüş ve sonuç okuyucularla paylaşılmıştı. Bunlardan taşralı sabık bir şeyhin itiraflarının tekke ve tarikatlara yapılan eleştirilerle aynı olması bir tesadüf olmasa gerek:

“Şimdiye kadar mensup olduğum tarikattan maddi bir istifade görmüş değilim pederden tevatüs ettiğim tekkeyi, ne ıslah edebildim ne de marmur...seneler geçtikçe tekke ile beraber ihtiyarladım (...) Nihayet benden evvel yıkıldı gitti. Tekkede geçen ömrü ömürden saymamalıdır. Bu muhit maneviyatı takviye edecek yerde insanca yaşamak için lazım gelen kuvveti bile elimizden almıştır. Başımı ellerim arasına alarak düşünüyorum. Şimdiye kadar ne yaptım? kime müfid oldum? Halk arasında hizmetimden memnun olan kaç kişi var. Biz, tekkenişinler derviş namı altında toplanan bir takım zavallıları miskinleştirmeğe mi memur idik?”

Diğer bir şeyhin ise tekkelerin ve tarikatların kapatılmasından duyduğu memnuniyeti şu sözlerle dile getirdiği belirtilir:

¹¹ *Son Saat* 10 Eylül 1341.

¹² *Son Saat* 6 Eylül 1341.

¹³ Örneğin, kararnameden sadece birkaç gün sonra (6 Eylül) *Son Saat* okurlarına Bakanlar Kurulu kararının İstanbul'da büyük bir memnuniyetle karşılandığını duyuyordu¹³.

¹⁴ *Akşam* 19 Eylül 1341.

"İstanbul'da pek çok tekke ve tarikat vardı. Bunun sebebi ne olduğunu bilir misiniz? Çünkü İstanbul'da açların adedi pek çoktu. O maruf "Bir lokma ve bir hırka" tabirine rağmen tekkeye intisap edenler yemeklerin en yağlısını burada bulurlardı. Hepsinin sırtları pek karınları tok idi.

Sabahtan akşama kadar ömürlerini uyku ile geçirdikten sonra gece birkaç saat ayak üzeri dönmek, doğrusu, hayatı kazanmanın bu kadar güç olduğu devirde külfetli bir iş değildi. İşte bu suretledir ki, memleketimizde bir sürü tembeller yetişti"¹⁵.

Cumhuriyet'te kapatılma sonrasında şeyh ve dervişlerin durumuna dair verilen haber yine şeyhlerin onayını aldığını göstermeye yönelik ayrıntılarla düzenlenir. Buna göre, 'şeyh ve dervişler sarıklarını çıkartarak medeni insanlar zümresinde ithal olunmuşlardır. Mevlevihaneler ile Bektaşî dergâhları daha emir kendilerine tebliğ edilmeden kapanmışlardır. Dervişler şimdi hayatlarını bilfiil kazanmağa başlamışlar, çalışmak aynı zamanda yaşamak zevkini öğrenmişlerdir. Özellikle Mevlevî dervişleri musiki, Fars ve Arap edebiyatı dersleri vermek, Mesnevî'yi asra uygun şekilde şerh ve tefsir etmek suretiyle yararlı olmağa başlamışlardır. Hattâ Mevlevî dervişlerinden bir kısmı sikke ve arakiye yıkayıcılığını şapka temizleyiciliğine dönüştürerek Rumlarla rekabete başlamışlardır"¹⁶.

2 Ekim 1925 tarihli *Son Saat*'te kararı eleştiren bir mektuptan bahsedilmesi az rastlanır bir karşı çıkış olarak anlamlıdır. Gerçi mektuba sahip değiliz ancak ona yöneltilen ve küçümsemeden hakarete varan sert cevaptan içeriğine dair fikir edinmek mümkün:

Sıklımadan mektuplar da gönderiyorlar. Bu gibi adamların mektup göndermek için değil, söz söylemek için bile cesaretleri olmamalıdır. Budalalık, maskaralık, utanmazlık bu kadar olur.

Biz onlara ne karışmışız, iyilikleri, kötülükleri kendilerine aidmiş. Her istediklerini yapmakta hür ve serbest imişler. Kimsenin kimseye müdahaleye hakkı yokmuş! (...) Cemiyeti Türk milletinin heyet-i umumîyesini doğrudan doğruya alakadar eden bir zihniyeti, bir zümreyi şiddetle tenkit ediyoruz. Eğer yazılarımız tenkitten de ileriye gidiyor, baltalamak, yıkmak hücum şeklini alıyor ise bu hücumun istihdaf ettiği bir Ahmet bir Mehmet bir Hasan veya Hüseyin yoktur. Bir kitle vardır. Bu kitleye ne kadar şiddetle hücum etsek ne kadar ağır söylesek yine hafiftir, yine hiçbir şeydir"¹⁷.

Önde gelen son dönem Mevlevîlerinden Abdülhalim Efendi'nin pencereden atlamasında da yeni düzenlemelerin payı olduğunu düşünmek dolayısıyla bir tepki olarak yorumlamak mümkün. Gerçi kendisi 'pencerenin yanında iken dengesini kayıp edip düştüğünü' söylese de gazeteler haberi in-

¹⁵ *Son Saat* 29 Eylül 1341.

¹⁶ *Cumhuriyet* 12 Eylül 1341.

¹⁷ *Son Saat* 2 Teşrinievvel 1341.

tihar olarak verir. Haberde bunun için üç sebep ileri sürülür. İlk olarak, doktorların hastalığının tedavisinin mümkün olduğunu söylemelerine rağmen tedavinin mümkün olmadığına kanaat etmesi ve bunun sinirlerinde yarattığı zayıflık, ikinci olarak Konya'da Çelebiliği döneminde "emanet-i mübarekeden kısm-ı mühimini Halep'e kaçırdığı" şeklinde hakkında çıkan bazı söylentiler ve son olarak kızının sağlığı konusundaki endişesidir¹⁸. Hangisinin daha baskın olduğunu bilemiyoruz. Ancak sebepler arasında sayılmasa da hayatındaki köklü ve ani değişimin yarattığı çöküntünün göz ardı edilemeyeceği kanaatindeyiz.

Uygulama Başlıyor:

1925 yılının Temmuz ayı içinde *Son Saat*'te "Tekkelerde tetkikat/Tekkeler hakkındaki tetkikat" başlıklı yazılardan İstanbul'daki tekkeler, ayinleri ve tarikatların müntesiplerine ilişkin inceleme yapıldığını öğreniyoruz. Elde edilen bilgilere göre şehirde 200 kadar tekke mevcuttur. Genellikle tekke olarak kullanılan evlerde şeyhler sadece ikamet hakkına sahiptirler. Düzenli olarak ayin icra edenler Mevlevi dergâhlarıdır. Ayrıca tekkelerden uygun olanların idare-i hususiyeye devrolunacağı, harap veya yıkılmış bulunanların ise satılacağı kaydı düşülür¹⁹. 2 Ağustos 1925'te incelemenin sona erdiği, mevcut tekkelerden devri lazım gelenlerin belirlendiği, istifade edilemeyecek derecede harap veya yıkılmış tekkeler hakkında ne yapılacağına ise daha sonra karar verileceği açıklanır²⁰. Görünen o ki kararname öncesinde tekkelere dair bir düzenlemeye gidilmesi yönünde çalışmalar başlamıştı. Diğer taraftan tekke ve tarikatların kapatılmasının ardından halkın buralara yardım yapmamaları konusunda aydınlatılmasına dair kaleme alınan belge Ankara'nın mali desteği kesme konusundaki hazırlığı ve kararlılığına işaret eder²¹.

Kararnamenin gazeteler üzerinden kamuoyuna duyurularak detayların açıklanması çok zaman almaz. Nitekim 4 Eylül 1925'te *Cumhuriyet* gazetesinde 2 Eylül tarihli kararname metni ile birlikte alınan tarihi ve mühim kararlar veriliyordu²². Kapatılma kararı 6 Eylül'de telgraf ile İstanbul Valiliğine tebliğ edilmişti. Vali Süleyman Sami Bey Polis Müdürü Ekrem Bey ile buluşarak emrin nasıl uygulanacağına dair yarım saat kadar görüşmüştü. Aynı gün akşam Polis müdürü Ekrem Bey *Cumhuriyet* gazetesi muhabirine tekke ve zaviyeler hakkındaki emir üzerine harekete geçtiklerini ve polis merkezlerinin kendi bölgeleri içindeki tekke ve zaviyeleri kapatmaya başladığını söylemişti²³. Süleyman Sami Bey ise, 7 Eylül'de *Akşam* gazetesine Polis Mü-

¹⁸ *Cumhuriyet* 25 Eylül 1341.

¹⁹ *Son Saat* 8 Temmuz 1341; 20 Temmuz 1341; 28 Temmuz 1341.

²⁰ *Son Saat* 2 Ağustos 1341.

²¹ BCA Fon Kodu: 51..0.0.0 Yer No: 13.114..53.

²² *Cumhuriyet* 4 Eylül 1341.

²³ *Cumhuriyet* 7 Eylül 1341.

dürü ile yaptığı görüşme hakkında polis memurlarının gerektiği gibi hareket edeceklerini tekrarlıyordu²⁴. Yetkililerin emirden anladıkları kendi bölgelerindeki tekke ve zaviyeleri kilitlemekti. Henüz eşyaların ne olacağı gibi detaylara dair hiçbir bilgi yoktu. Kapatılma kararını gazetelerde okuyan bazı şeyhler Müessesat-ı Diniye Müdüriyeti'ne giderek durum hakkında bilgi talep etmişler ve kararnameye uygun olarak harekete geçileceği cevabını almışlardı²⁵. Bunun anlamı tekkelerinin kapatılacağıydı.

İstanbul'daki tekke ve zaviyeler Müessesat-ı Diniye ile Evkâf İdaresi tarafından 14 merkeze ayrılarak idare edilmekteydi. Müessesat-ı Diniye Müdüriyeti vakit kaybetmeksizin bu merkezlerdeki tekke sayısına ait listeleri hazırlamaya başlamıştı. Listelerde tekkelerin hangi tarikata ait olduğu ve bulundukları yer gösterilecekti. Cami olarak kullanılacaklar listeye dâhil edilmeyecekti;

Birinci merkez Koca Mustafa Paşa, Yedikule, Samatya, Cerrahpaşa, Şehremaneti havalisinde 27,

İkinci merkez Mevlevihane, Silivrikapıları, Yenibahçe, Topkapı ve havalisinde 24,

Üçüncü merkez Unkapanı, Zeyrek, Cibali, Âşık Paşa'da 13,

Dördüncü merkez Karagümrük, Fatih, Çarşamba, Hırka-i Şerif ve civarında 21,

Beşinci merkez Aksaray, Koska, Şehzadebaşı ve havalisinde 16,

Altıncı merkez Hocapaşa, Bahçekapı, Divanyolu, Ayasofya ve civarında 15,

Yedinci merkez Eyüp'te 30,

Sekizinci merkez Beyoğlu, Tophane, Beşiktaş ve havalisinde 13 tekke vardır. Geri kalan alanlarda ise 50 kadar tekke ve zaviye olduğu ileri sürülmüştü²⁶.

Basında sürecin işlemesine dair İstanbul merkezi bir konuma sahip olmakla birlikte başka örneklere de rastlanmaktadır. 10 Eylül'de "Teceddüd Hareketi" başlığı altında Eskişehir'deki uygulama hakkındaki yazı bunlardan biridir. Aslında buradan taşradaki kapatma faaliyetinde kimlerin görev aldığı ve nasıl gerçekleştiğini izlemek mümkündür. Verilen bilgiye göre Eskişehir'de Maarif müdürü Âdil Bey, Polis müdürü Yusuf Ziya ve Evkâf Müdürlüğü Şemseddin beylerden oluşan heyet şeyhlere ve türbedarlara Cumhuriyet hükümetinin kararlarını bildirmiş, tekke ve türbeleri kapatmış, eşyalarını ise kayıt altına alarak kapılarını mühürlemişlerdi. Kapatılan tekkeler Mevle-

²⁴ *Akşam* 7 Eylül 1341.

²⁵ *Son Saat* 7 Eylül 1341.

²⁶ *Cumhuriyet* 7 Eylül 1341. Bu 14 bölgenin birer merkez tekkesi bulunmaktadır. Örneğin, Koca Mustafa Paşa'da Sümbül Sinan, Mevlevihane'de Merkez Efendi, Edirnekapi'da Seyyid Ahmed Gazi gibi (*Cumhuriyet* 8 Eylül 1341).

vihane ile Halveti Dergâhı'dır ve türbeler arasında Şeyh Edebali'nin türbesi de vardır. Hattâ Şeyh Edebali Tekkesi'nin kapatılması esnasında alınan bir resmi habere eklenmişti²⁷.

16 Eylül'de *Son Saat* eşyaların teslim işleminin başladığını duyuruyordu. Verilen bilgilere göre, Müessesat-ı Diniyye Müdüriyeti ile polis memurlarından oluşan heyetler menkul eşyanın miktar ve çeşidini gösteren eşya cetvelleri ile İstanbul'daki tekke ve zaviyelerdeki eşyayı teslim başlamışlardı. Fakat eşyalar şimdilik bulundukları yerde kalacak ve tekkelerin mühürlenilmesi ile yetinilecekti. Daha sonra eşyalardan bir kısmı camilere, içlerinde kıymetli ve tarihi değeri olanlar müzelere gönderilecekti. Geri kalan ise, Evkâf idaresine teslim edilecekti. Müessesat-ı Diniye Müdüriyeti uygulamaya dair Diyanet Riyaseti'nden bir açıklama talep ettiyse de Ankara'dan herhangi bir bilgi alamamıştı. Bu sebeple yapılacak ayrıntılı bilgilendirmeyi beklemeyi uygun bulmuştu. Diğer taraftan Evkâf Müdüriyeti de tekke ve zaviyeler ile bunlardaki eşya hakkında bir işlem yapmamıştı. Evkâf Müdürü İsmail Hakkı Bey gazete muhabirine kendilerine ne Müessesat-ı Diniye Müdüriyeti'nden ne de Evkâf Müdüriyet-i Umumiyesi'nden bir tebligat yapılmadığı için harekete geçmediklerini söyler²⁸. Eylül sonlarına gelindiğinde ise Evkâf Müdüriyeti her hafta düzenli olarak İstanbul'daki tekkelerin kayıtlarını çıkararak liste halinde Müessesat-ı Diniyye Müdüriyeti'ne gönderiyordu²⁹. Maarif idaresi ise kendilerine resmi olarak devir edilmemiş olmakla birlikte okul olmaya uygun binaların araştırmasına hemen başlamıştı. Fakat dergâhların büyük kısmı hiçbir işe yaramayacak kadar harap ve küçüktü. Her ne kadar selamlık ve haremlik kısımları iyi bir ilkokul olmaya müsait olsa da genellikle şeyhler tarafından işgal edilmiş olduklarından şimdilik bunlardan yararlanmak mümkün görünmüyordu³⁰.

4 Ekim 1925'te Ankara'da hazırlanan talimatnamenin sonunda İstanbul Müessesat-ı Diniye ve Evkâf Müdüriyeti'ne tebliğ edildiğini öğreniyoruz. Komisyon hafta içinde toplantılarına başlayarak talimatname maddeleri gereğince tekke ve zaviyelerdeki eşyaları ayıracak, içlerinde tarihi değeri olanları müzeye teslim edecek geriye kalanlardan bir kısmını Maarif'e, bir kısmını da Evkâf'a devredecektir. Bunlardan başka camilerde kullanılabilecek olan Kur'an, din kitapları, halı, hasır ve levhalar Müessesat-ı Diniye Müdüriyeti vasıtasıyla camilere taksim edilecektir. Komisyon daha önceki toplantılarında türbeler içinden Maarif tarafından muhafazası icap edenlere dair yaptığı araştırmayı tamamlayacaktı. Ayrıca tekke ve zaviyelerden okul olarak kullanılabilecekleri ayıracak diğerlerini Evkâf'a verecekti. Diyanet İşleri Reisi'nin de yakında bu meseleler ile ilgilenmek üzere İstanbul'u ziyaret edeceği söylenmekteydi. Tekkelerden iskâna uygun olanların Evkâf Müdü-

²⁷ *Cumhuriyet* 10 Eylül 1341.

²⁸ *Son Saat* 16 Eylül 1341.

²⁹ *Son Saat* 23 Eylül 1341.

³⁰ *Son Saat* 20 Eylül 1341.

riyet-i Umumiyesi tarafından tasfiye işleminden sonra kiraya verileceği de söylentiler arasındaydı³¹.

Tekkeler ve Türbeler Komisyonu 6 Ekim 1925'te toplanır. Anlaşılan Müessesat-ı Diniye Müdüriyeti'nin daha önce cami olan tekkeleri belirleme işlemi tamamlanmak üzeredir. Komisyon idare-i hususiye tarafından okul olmaya elverişli olan tekkelerin ayırımına dair sürecin başlamasına karar vermiştir. Diğer taraftan Maarif'e devredilecek olan türbelerdeki eşya alınmayacak bunlar olduğu gibi muhafaza edilecektir³². 18 Ekim'deki habere göre, tekkeler içinden okula elverişli olanların doğrudan doğruya Maarif'e devredileceği, diğer bir kısmının idare-i hususiye teslim edileceği, idare-i hususiyenin bu tekkeler içinden kullanılmaya uygun olmayanları satacağı ve bedelleri ile de İstanbul'un muhtelif semtlerinde yeni ilkokullar inşa ettireceği bildirilir. İçleri az çok bir tamirat ile okul olarak kullanılabilecekler de yine idare-i hususiye tarafından tamir edilerek okul yapılacağı kayıt edilir³³. 21 Ekim 1925'teki habere göre, Müze Müdürü Halil Bey'in başkanlığında ilk toplantısını yapan Tekkeler ve Türbeler Komisyonu çalışma tarzını tespit etmiş ve yapılacak işler hakkında görüş alış verişinde bulunmuştu. Komisyon ayrıca türbeler hakkında bizzat yerinde inceleme yapmak üzere Maarif Müdürü Nail Reşid Bey ile Muhafaza-i Âsâr-ı Atika Encümeni üyesi Ziya Beyi, okul olmaya uygun olan tekkeler üzerinde yine yerinde incelemede bulunmak için Maarif Müdürü ile idare-i hususiye Müdürü Cemal Beyi görevlendirmişti. Diğer taraftan cami ve mescitler hakkında da İstanbul Müftüsü Fehmi Efendi, Müessesat-ı Diniye Müdürü Esad ve Evkâf Müdürü İsmail Hakkı beylerin çalışmasına karar verilmişti. Böylece gruplara ayrılan komisyon üyeleri görevlerini yerine getirerek rapor hazırlayacaklardı. Komisyon ikinci toplantısını sonraki gün yapacaktı. Üyeler burada incelemeleri hakkında bilgi verecekler ayrıca tekke ve türbelerdeki eşyaya dair ne yapılacağını tartışacaklardı³⁴. 26 Ekim 1925 itibarıyla inceleme yapmakla görevli komisyon üyeleri raporlarını hazırlamışlardır. Çarşamba günü yapılacak toplantıda çalışmalar hakkında bilgi verilecek ve ardından tekke ve zaviyeler içinde Maarif'e, Evkâf'a ve idare-i hususiye devredilecekler ayrılacak-

³¹ *Son Saat* 4 Teşrinievvel 1341.

³² *Son Saat* 7 Teşrinievvel 1341.

³³ *Son Saat* 18 Teşrinievvel 1341. Kararnamenin 4. maddesinde satılacak durumdaki tekke ve zaviyenin Evkâf Umum Müdürlüğü'ne ait olduğu açık bir şekilde belirtildiği halde satışın mahalli evkâf idaresi tarafından mı yoksa mülki amirlerce mahallen teşkil edilen komisyonlar tarafından mı yapılacağı konusunda bir belirsizlik bulunmaktadır. Yaşanan sorunlardan özel idarelerin bazı vakıf tekke ve zaviyeleri doğrudan sattıkları anlaşılmaktadır (Öztürk, s. 762; Kara, s. 148). 13 Aralık 1925 tarihli bir belgeye göre de tekke ve zaviyelerden uygun olanların okul olarak kullanılması, uygun olmayanların ise Evkâf idareleri tarafından nakde çevrilerek gereken yerlerde okul inşası ile özel idarelere devredilmesi gerektiği halde bazı vilâyetlerde tekke binalarının özel idareler tarafından mülkiyetlerinin müzayedesine vazedildiği görülmüştür. Bu sebeple Evkâf Müdüriyeti mevcut hükümlere uyulmasını ister (BCA Fon Kodu: 51..0.0.0 Yer No: 12.104..21).

³⁴ *Son Saat* 21 Teşrinievvel 1341.

tır³⁵. Tekkeler Komisyonu Kasım ayında çalışmalarında ilerleme sağlamaya başlamış gibi görünüyor. Nitekim 12 Kasım 1925'teki toplantısında okul olarak kullanılması uygun görülen 9 tekkeyi belirlemişti. Fakat bu uzun tartışmalara sebep olmuştu. Ardından cami olacak 11 tekke daha kabul edilmişti. Ayrıca Galata Mevlevihanesi'ndeki eşyanın müze ve Evkâf'a nakledilmesine nezaret eden Esad Bey nakil hakkında açıklamada bulunmuştu³⁶.

Tekkeler Komisyonu toplantıları esnasında kapatılan tekkelerin şeyhlerini dinliyordu. Onlara tekkelere dair mülkiyet iddia edip etmedikleri soruluyordu. Eğer böyle bir iddiaları varsa evrak ve vesika talep ediliyordu. Tekkelerin bir kısmının vakfiyeleri Evkâf'ta mevcuttu. Olmayanların vakfiyeleri şeyhlerinden isteniyordu. Dolayısıyla bir tekke hakkında karar alınması zaman alıyordu. Fakat bu ilerleme olmadığı anlamına gelmiyordu. Nitekim Hacı Mustafa Efendi Dergâhı'nın tapu ile mülk olduğu ve vakıfla alakası bulunmadığı anlaşılmış, Cihangir'de Kadiriye Dergâhı'nın ise şeyhin ikame-tine ait yer ile inescidi dışındaki kısımların dergâh olduğu ortaya çıkmıştı. Ayrıca Kasım Paşa Mevlevihanesi'nin bazı kısımlarının okul olmak üzere Maarif Müdüriyeti'ne devri görüşülmüştü. Dergâhlardaki vakıf eşya da kaldırılıyor, tarihi kıymeti olanlar müzeye nakil ediliyordu³⁷. Babıâli karşısındaki Gümüşhaneli Dergâhı'nın tahliyesi tamamlanmış, Tophane'deki Dergâh tahliye edilecek ve okul olarak kullanılması için de tamirata başlanacaktı. Bunları tahliye edenler Müessesat-ı Diniye Müdürü Esad Bey, Müzeden Mustafa Münif Paşa ve Evkâf memurlarından ibarettir. Mustafa Münif Paşa'nın görevi tahliye esnasında müzeye yarayacak eşyayı ayırmaktır³⁸.

Komisyon'un toplantıları düzenli olarak yapılmaktaydı. Galata Mevlevi tekkesinin okula dönüştürülmesi düşünülmekte ayrıca Cumartesi günü Cihangir'de Kadiriye Dergâhı, Pazartesi günü Altı Mermer'deki Bali Efendi Dergâhı ile Salı günü Şazeli Dergâhı'nda çalışarak tahliye edilmeleri planlanmaktaydı. Kadiriye ve Şazeli dergâhlarının okul olma ihtimali konuşulan konulardandı³⁹. Tekkeler ve Türbeler Komisyonu 19 Kasım 1925 sabahı olağan toplantısını yapmıştı. Toplantıya 5 şeyh davet edilmiştir. Bu şeyhlerden cami olduğu halde tekkeye dönüştürülen bazı yerler hakkında bilgi alınmıştır. Aynı zamanda okul olabilecek 3 tekkenin belgeleri incelenmiş ve kabul edilmiştir⁴⁰. 23 Kasım 1925'te Galata Mevlevihanesi'ndeki son derece değerli levha, halı ve avize gibi eşyalar müzeye nakledilmiştir. Ayrıca Gümüşhane Dergâhı'ndan da birkaç levha alınmıştır. Tekke ve tarikatların tahliyesi esnasında müze memurları da bulunmakta ve bu memurların belirle-

³⁵ *Son Saat* 26 Teşrinievvel 1341.

³⁶ *Son Saat* 12 Teşrinisani 1341.

³⁷ *Akşam* 15 Teşrinisani 1341; *Cumhuriyet* 12 Teşrinisani 1341.

³⁸ *Son Saat* 16 Teşrinisani 1341.

³⁹ *Akşam* 20 Teşrinisani 1341.

⁴⁰ *Son Saat* 19 Teşrinisani 1341.

dikleri eşya müzeye sevk olunduktan sonra geriye kalanlar Evkâf'ın Şehzadebaşı'ndaki ambarına nakledilmektedir⁴¹.

Tekkeler Komisyonu'nun 2 Aralık tarihli toplantısında basına yansıdığı kadarıyla kapatılan tekkelerden o zamana kadar kaldırılan eşya hakkında talimatname gereğince düzenlenen üç defterden birinin valiliğe gönderilmesi kararlaştırılmıştır. 1. merkezi teşkil eden Koca Mustafa Paşa ile civarındaki tekkelerin isimlerini içeren ve Müessesat-ı Diniye Müdüriyeti'nden verilen defter incelenmiş ve bu tekkelerin okul olmaya uygun olup olmadıklarının tespitine karar verilmiştir. Bir sonraki olağan toplantılarına da dinlenmek üzere Topkapı civarında Sümbül Efendi, Ramazan Efendi, Halil Hamid Paşa, Mihrîşah Hatun ve Bedevi gibi bazı dergâhların şeyhlerinin çağrılmasına karar verilmiştir⁴².

Komisyon olağan toplantısını 9 Aralık'ta yapar. Toplantıya kendilerinden bilgi alınmak üzere 7 şeyh davet edilmişti. Davete katılan 6 şeyhe oturdukları dergâh ve müstemilatının durumuna dair soru sorulmuş ve sundukları belgelerden ancak dördünün inceleme işlemi tamamlanmıştı. Türbelerden ise inşa tarzları, mimari önemleri ve tarihi şahsiyetleri itibarıyla önemli ve kararname gereğince muhafazası uygun görülenlerin bir listesi komisyonun önceki toplantısında hazırlanarak Maarif Vekâleti'ne gönderilmişti. Maarif Vekâleti listeyi incelemiş ve komisyonun görüşünü uygun bulduğunu komisyona bildirmişti⁴³. Divanyolu'ndaki Tezveren Dede Şehzadebaşı'nda karakol karşısındaki türbe, Eyüp'teki Çifte kilitler türbelerinin kapatılması ve eşyalarının müzeye nakli kararlaştırılmıştır (25 Aralık)⁴⁴. Türbelerden ayrılan eşya arasında çok değerli ve nadide olanlar vardır. Örneğin, Hz. Halid ve Sultan Mahmud türbelerinde tasnif edilen ve müzeye gönderilen eşyalar arasında kıymetli ve nadide olanlar mevcuttur⁴⁵. Komisyon 26 Aralık 1925'te Boğaziçi'ne giderek Rumili ve Anadolu Kavağı'ndaki türbe ve tekkelerin eşyalarını tasnif etmişlerdir. 28 Aralık'ta da Bakırköy'deki türbe ve tekkeleri teftiş ederek eşyalarını tespit edip ayıracaklardır⁴⁶.

Komisyon tekkeler hakkında karar verirken oldukça zorlanabilmektedir. Şeyhlerden bilgi alınmaktadır. Fakat bu yeterli olmamaktadır. Zira bazı tekkelerin vakfiyesi yoktur. Şeyhin oturmasına mahsus bir yer kayıtlı olmamakla birlikte şeyhler aksini iddia ve hatta iddialarını ispat etmektedirler. Komisyonun karşılaştığı önemli sorunlardan biri, şeyhlerin mülkiyet iddiasıydı. Örneğin Merdivenköy'deki Bektâşi Tekkesi pek çok talibi ile bu konudaki iyi örneklerden biridir. Tekkeler komisyonunun söz konusu tekkedeki incelemesi esnasında birkaç kişi mülkiyet iddiasında bulunmuş fakat Merdi-

⁴¹ *Son Saat* 23 Teşrinisani 1341.

⁴² *Cumhuriyet* 3 Kanunuevvel 1341.

⁴³ *Cumhuriyet* 10 Kanunuevvel 1341.

⁴⁴ *Son Saat* 25 Kanunuevvel 1341.

⁴⁵ *Cumhuriyet* 24 Kanunuevvel 1341.

⁴⁶ *Son Saat* 27 Kanunuevvel 1341.

venköylüler vakıf olduğunu şeyhin ikametine mahsus bir yer bulunmadığını iddia etmişler ve ihtiyaca binaen okul yapılmasını istemişlerdir. Tekke şeyhi Tevfik Baba ise aksini savunmaktadır. Komisyon bunu incelemekle yeterince meşgul iken bu sefer de komisyona müracaat eden biri tekkenin kendi mülki olduğunu iddia etmişti. Bu karışık meseleyi çözebilmek için komisyonun kararı araştırmayı daha da derinleştirmektir⁴⁷. Diğer taraftan bazı tekkelerde yalnız bir oda ayine ayrılmış, geri kalan odalar şeyhin ikametine tahsis edilmişti ve bu vakfiyede yer almaktaydı. Tekkeler kapandığı için bu oda mühürlenmişti. Fakat bu odadan yararlanılamamakta mesela kiraya verilememektedir. Komisyon 6 Ocak 1926'daki toplantısında bu hususu bir kere daha görüşür ve ne yapılması gerektiğini Ankara'ya sormaya karar verir. Ayrıca 4 şeyhin sunduğu belgeler incelenerek gereken kararlar verilmiştir. Sonraki toplantıda da 6-7 şeyhin daveti kararlaştırılmıştır. 14 merkez içinden 1. ve 2. merkezleri teşkil eden Koca Mustafa Paşa, Silivri kapı ve civarı tekkelerinin işlemini tamamlanmıştır. 3. merkezi teşkil eden Unkapanı ve civarı tekkelerinin incelenmesine ise gelecek haftadan itibaren başlanması planlanmaktadır⁴⁸.

13 Ocak 1926 tarihli toplantıda komisyon 10 şeyhi dinlemiş ve sundukları belgeleri inceledikten sonra kararlarını vermişlerdi. Üç gün önce eşyaları tasnif ve kısmen müzeye nakil edilen Ayasofya türbelerinden bir kaçının alçıları düştüğü ve camlarının kırıldığı görüldüğünden bunların süratle tamirinin gerekliliği Evkâf Müdüriyeti'ne bildirilmiştir. Müessesat-ı Diniye Müdürü Esad Bey, yanmış ve boş tekkelerle komisyonun meşgul olmayarak Evkâf Müdüriyeti'ne devredilmelerini teklif etmiştir. Evkâf bunlarla ilgilemeyecek ve hak iddiası olursa komisyona havale edecektir. Komisyon Esad Bey'in bu görüşünü kabul etmiş ve bu tür arsaların Evkâf'a devrini kararlaştırmıştır⁴⁹. 20 Ocak 1926'taki toplantıda komisyon olağan toplantısını yapar, 7 şeyhi dinler ve sonraki toplantıda 6 şeyhin davetine karar verir. Önceki hafta zarfında çalışılan Süleymaniye ve Haseki Hürrem Sultan türbelerindeki eşyaya dair Müessesat-ı Diniye Müdürü Esad Bey tarafından açıklamada bulunulur. İçlerinde çok değerli parçalar olup bunlar müzeye kaldırılmıştır⁵⁰.

31 Ocak 1926'ta Tekkeler ve Türbeler Komisyonu'nun çalışmalarının bitmek üzere olduğu bildiriliyordu. Komisyon toplantısı hakkında verilen bilgiye göre Üsküdar'da Nasuhi Dergâhı hakkında yerinde inceleme ile görevli komisyon üyelerinden Ziya Bey dinlenmiş ve gerekli kararlar alınmıştır. Ardından aynı hafta içinde eşyaları tespit edilen Sultan Ahmet ve Fatih türbelerindeki mevcut eşya hakkında Müessesat-ı Diniye Müdürü Esad Bey bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bu türbelerdeki eşyadan kıymetli olanları

⁴⁷ Cumhuriyet 2 Kanunuevvel 1341.

⁴⁸ Cumhuriyet 7 Kanunusani 1926.

⁴⁹ Cumhuriyet 14 Kanunusani 1926.

⁵⁰ Cumhuriyet 21 Kanunusani 1926.

peyderpey müzeye nakledilmektedir ki içlerinde çok değerli olan Kur'an ve rahle gibi parçalar vardır. Aynı hafta zarfında Fatih'teki Nakşidil Türbesi'yle, Şehzade türbelerindeki eşya tetkik ve tasnif edilecektir. Bunlardan müzeye nakilleri icap edenler müzeye nakil ve muhafazası lazım gelenleri muhafaza olunacaktır. Komisyon esas itibariyle dergâhlara ait eşyaların kaldırılmasını türbelerden sonraya bırakmayı kabul etmiştir. Bunun sebebi de dergâhlardaki eşyaların türbelerdeki eşyalardan daha ziyade mazbut bulunmasıdır⁵¹.

Son Saat 4 Şubat 1926'daki haberinde müzeye o güne kadar 400 parça değerli eşya nakledildiğini bildirir. Komisyon çalışmaları esnasında müzeli olanları müzeye nakletmekte diğerleri de Şehzadebaşı'ndaki ambarda muhafaza edilmektedir⁵². Örneğin, Galata Mevlevihanesi'nden, Bali Dergâhı'ndan levhalar, Kadirihanedan levhalar, keşkülleler, kudüm, teber, tespih nakledilmiştir. Baba Cafer Türbesi'nden ise tespih, şamdan, mühür, yazılı taş, yay, seccade ve levha gibi parçalar alınmıştır. Sultan Mahmud Türbesi'nden müzeye kaldırılan eşya nispeten daha fazladır. Bunlar arasında müzehheb Mushaf'lar vardır. İçlerinde (Mustafa İzzet), (Mehmet Raşid) hattıyla yazılmış olanları çok kıymetli ve nadir eserlerdendir. Bundan başka burada altın, sedef kakmalı rahleler, ipek seccadeler de bulunmuştur. Hz-i Halid türbesinden 6 Mushaf-ı şerif alınmıştır. Ayrıca Tahran, Uşak işi halılar çok değerli eşyalardandır. Sonra buhurdanlar ve rahleler vardır ki özellikle sedef kakma açısından paha biçilemezlerdir. Sultan Selim'den müzeye nakledilen altın yaldızlı leğen ibrik ise fevkalade parçalardır. Diğer bazı türbelerden örneğin Tezveren Sultan'dan da bazı kıymetli halılar alınmıştır⁵³.

1926 Şubatına gelindiğinde Komisyon en azından muhafaza edilecek türbelere karar vermişti. *Son Saat*'teki 7 Şubat 1926 tarihli habere göre, Komisyon muhafazasını gerekli gördüğü 64 türbe belirlemişti. Başta Eyüp Ensari türbesi olmak üzere bütün önde gelen devlet türbeleri bunlar arasındaydı. Örneğin Şehzade Damad İbrahim, Hüsrev Paşa, Kılıç Ali Paşa, Barbaros Hayreddin Paşa, Eyüp'te Mihrişah, Zal Mahmud Paşa, Nakkaş Mehmed Paşa, Ferhad Paşa, Fatih civarında Nişancı Mehmed Paşa, Kuyucu Murad Paşa, Eyüp'te Sokullu Mehmed Paşa, Sinan Paşa, Siyavuş Paşa, Fatih'te Nakşidil Valide Sultan, Aksaray'da Pertevniyal Valide Sultan ile sultan türbelerinin gerek mimarlık gerek çinileri itibariyle muhafazasına lüzum görülmüştür⁵⁴.

Diğer taraftan 1927 ilkbaharında Komisyonun çalışmalarının durduğunu öğreniyoruz. Nitekim 20 Mart 1927'de Tekkeler ve Türbeler Komisyonu'nun toplanamamasının zarara sebep olduğundan bahsediliyordu. Kapatılan tek-

⁵¹ *Son Saat* 31 Kanunusani 1926.

⁵² Mustafa Kara, ayrıca İstanbul tekkelerinden toplanan bazı değerli eşyanın, tarikat-tekke cihazının İstanbul Belediye Müzesi'nde ve Atatürk Kitaplığı depolarında bulunduğunun bildirildiğini kayıt eder (Kara, s. 150).

⁵³ *Son Saat* 4 Şubat 1926.

⁵⁴ *Son Saat* 7 Şubat 1926.

ke ve türbelerin birçoğunda müzeye veya Evkâf'a nakli gereken eşya çürüyüp gitmektedir. Bunun sebebi ise, söz konusu eşyanın nakli için gereken hamal ve araba parasının olmamasıdır. Günden güne zarar gören eşya arasında değerli olanlar vardır. Birçok eşya da yağmur ve güvercinler yüzünden zarar görmektedir. Mimari tarzları ve tarihi şahsiyetleri itibariyle önemli görülen ve Maarif Vekâleti'nce muhafazası emir olunan binaların muhafız ücretleri genellikle kesilmiş, çoğu muhafazasız kalmıştır. Bu binaların nereye ait olacakları da henüz tamamen tayin edilmiş değildir. Binalardaki eşyanın kayıp olma tehlikesi vardır. Bu meseleler hal edilmedikçe komisyonun toplanmasında bir fayda görmeyen üyeler artık toplantılara katılmamaktadır. Üyelerin çoğunluğunun toplantılara gitmemesi sebebiyle ekseriyet sağlanamadığından Tekkeler ve Türbeler Komisyonu toplanamamaktadır. İçindeki eşyanın nakline imkân olmayan kapalı tekkelerin sayısı 100'e yakındır. Aslında eşyanın nakli için istenilen tahsisat ta ehemmiyetsiz bir miktardır. Fakat tahsisat verilmediği içindir ki komisyon 2-3 aydan beri bir araya gelememektedir⁵⁵. Kapatılan tekke ve türbeler için tek tehlike çalışmaların durmuş olması değildir. Tasnif edilmeyen eşyalar fırsatı değerlendirmek isteyen hırsızlar için iyi birer hedefti. Örneğin 6 Ekim 1926'da Üsküdar'da kapatılan bir tekkenin kapısındaki mührü üç kişinin açarak içeriden pirinç mangal ile birkaç pösteki çaldıkları belirlenmişti. Sorumlular yakalanmıştı ancak bu olay yakalanmayan ya da kayıtlara geçmemiş olanların olabileceğini akla getiriyor⁵⁶.

Buraya kadar verilen hukukî düzenleme ve uygulamaya dair notlar tekkelerin kapatılmasının 1925 İstanbul'unda önemli bir mesele olduğunu göstermektedir. Bilhassa gazetelerin tanıklığı kapatmanın gündemini takip etmeyi mümkün kılıyor. Zira bu konudaki gelişmeler yakından izlenmiş ve alınan her karar vakit kaybetmeksizin kamuoyu ile paylaşılmıştır. Anlaşılan kararın hemen ardından tekkeler ve türbeler fiilen faaliyetlerine son verseler de uygulamanın nasıl olacağı konusunda en az şeyhler kadar yetkililer de şaşkındı. Gerçi Tekkeler ve Türbeler Komisyonu çalışmalarına hemen başlamıştı. Ancak alınan her karar yerinde ve detaylı inceleme, uzun tartışmalar ve beklenmedik sorunların halli sonrası gerçekleşebilmekteydi. Olağan komisyon toplantıları sonrası gazetelere yapılan açıklamalar olay kadar sürecin de önemli olduğunu gösteriyor. Fark edileceği üzere bu çalışmada kullanılan veriler esas olarak kapatılma işleminin kimler tarafından nasıl yürütüldüğünü göstermeye yöneliktir. Bununla birlikte meseleyi bütün detayları ile ortaya koyduğumuz iddiasında değiliz. İnanıyoruz ki, mevcut veriler Evkâf, müzeler ve Maarif gibi yetkili kılınan kurumlara ait kaynak ve kayıtlarla birlikte kullanılabildiği takdirde kapatma/kapatılmanın hikâyesi pek çok ilave ya da değişiklik ile yeniden ve yeniden yazılabilecektir.

⁵⁵ *Son Saat* 20 Mart 1927.

⁵⁶ *Son Saat* 6 Teşrinievvel 1926.